

Захарін С.В.,

*доктор економічних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу історії та філософії освіти,
Інституту педагогіки НПН України,
ORCID ID: 0000-0002-1263-8170*

ОСВІТНЯ ПОСЛУГА ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ В СИСТЕМІ СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Анотація. У статті досліджено освітню послугу у сучасній економічній науці, яка розглядається, як складна багатовимірна економічна категорія, що поєднує ознаки суспільного блага, квазіпублічного ресурсу та специфічного ринкового товару. Встановлено, що в її ключова особливість полягає в тому, що вона не має матеріального вираження, але формує довготривалий економічний та соціальний ефект через накопичення людського капіталу, який є основою розвитку економіки знань. Виділено економічну сутність освітньої послуги яка проявляється через її здатність трансформувати інвестиції в освіту у людський капітал, що безпосередньо впливає на продуктивність праці, інноваційність економіки та рівень конкурентоспроможності держави. Доведено, що освітня послуга є складною економічною категорією, що функціонує в системі суспільно-економічних відносин як механізм забезпечення економічного розвитку, соціальної стабільності держави.

Ключові слова: освітні послуги, економічна наука, нормативно-правові умови, доступність освіти, заклади освіти, здобувачі освіти, суспільно-економічні відносини.

Освітня послуга у сучасній економічній науці розглядається як складна багатовимірна економічна категорія, що поєднує ознаки суспільного блага, квазіпублічного ресурсу та специфічного ринкового товару. Її ключова особливість полягає в тому, що вона не має матеріального вираження, але формує довготривалий економічний та соціальний ефект через накопичення людського капіталу, який є основою розвитку економіки знань [1].

У системі суспільно-економічних відносин освітня послуга виступає результатом взаємодії чотирьох основних суб'єктів: держави, закладів освіти, здобувачів освіти та ринку праці. Держава

виконує регулятивну, фінансову та гарантійну функції, забезпечуючи нормативно-правові умови та доступність освіти. Заклади освіти є безпосередніми виробниками освітніх послуг, ринок праці формує запит на компетентності, а здобувачі освіти виступають активними учасниками формування освітнього результату [2].

Економічна сутність освітньої послуги проявляється через її здатність трансформувати інвестиції в освіту у людський капітал, що безпосередньо впливає на продуктивність праці, інноваційність економіки та рівень конкурентоспроможності держави. У цьому контексті освіта розглядається як інвестиційний процес із відкладеним ефектом, що забезпечує довгострокове економічне зростання [1; 3].

У сучасних умовах освітня послуга функціонує в межах ринку освітніх послуг, який характеризується наявністю попиту і пропозиції, конкуренцією між закладами освіти, диференціацією освітніх програм, зростанням вартості навчання та посиленням ролі приватного сектору. Це зумовлює необхідність застосування маркетингових стратегій, управління якістю та формування конкурентних переваг закладів освіти [3].

Важливою характеристикою освітньої послуги є її подвійна природа. З одного боку, вона має економічний вимір як товар, що має вартість і споживчу цінність. З іншого боку, вона виконує соціальну функцію, забезпечуючи рівний доступ до освіти, соціальну мобільність населення та реалізацію конституційного права на освіту. Така дуальність визначає необхідність державного регулювання освітнього сектору навіть в умовах ринкової економіки [4].

Окремої уваги потребує процес комерціалізації освіти, який активізувався в Україні у 2005-2021 роках. Він проявляється у зростанні частки платних освітніх послуг, розвитку приватних закладів освіти та впровадженні контрактної форми навчання. Це сприяє підвищенню конкуренції, але водночас ставить питання доступності та соціальної справедливості [5].

У структурному вимірі освітня послуга включає змістовий (навчальні програми), процесуальний (організація навчання), результативний (компетентності випускника) та інституційний (умови надання) компоненти. Така структура дозволяє розглядати її як інтегрований продукт освітньої системи.

Сучасні тенденції розвитку освітньої послуги пов'язані з цифровізацією освіти, впровадженням дистанційного та змішаного навчання, а також переходом до компетентнісної моделі освіти. Особливої актуальності ці процеси набули у 2020-2021 роках у зв'язку з пандемією COVID-19, яка стала каталізатором цифрової трансформації освіти [3].

Таким чином, освітня послуга є складною економічною категорією, що функціонує в системі суспільно-економічних відносин як механізм формування людського капіталу, забезпечення економічного розвитку, соціальної стабільності та інноваційного поступу держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. OECD. Education at a Glance 2020: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing, 2020.
2. Tilak J. B. G. Higher Education and Development. UNESCO, 2008.
3. Marginson S. Higher Education and the Common Good. Melbourne University Press, 2016.
4. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні: інноваційні аспекти розвитку. Київ: Грамота, 2015.
5. Длугопольський О. Економіка освіти: теоретичні та прикладні аспекти. Тернопіль, 2018.
6. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII.